

Tanulmányok Luther irataiból.

IV.

Az egyház babyloni fogságáról.¹

Jézus tanításainak központja és lényege istenországa. Ez nem látható közösség, nem külső alapokon nyugvó birodalom, hanem a szó igazi értelmében vett erkölesi ország. Tagjait nem külső cselekedetekből, nem is bizonyos látható formák gyakorlásából, nem is valamely közös hitvallás elfogadásából lehet fölismerni, hanem érzületükről, akaratuknak jóságáról, szívüknek tisztaságáról. Ez országban nincsen semmi közvetítő hatalom. Itt az ember maga minden. A saját akaratán kívül senki sem lehet az erkölesi ország polgára, de erős akarattal mindenki megszerezheti azokat az előnyöket, melyeket tagjainak biztosít. Ilyenszerű rajzát látjuk mi istenországának azokban a gyönyörű példázatokban, melyeket Jézus különböző alkalmakkor erre vonatkozólag mondott s a melyek tanításának legszebb és legeredetibb részét alkotják.

Nem állítjuk, hogy a vallás általában minden külső forma nélkül is virágozhatik. A nélkül, hogy a külső szertartások a vallás lényegéhez tartoznának, olyan tényezők, melyek a vallás életére, gyakorlati nyilvánulására megkivántatnak. Azt nem mondjuk, hogy a Jézus vallása ama tisztán erkölesi alapokon, minden külsőség és szervezet nélkül kiállotta volna az idők viharait s a világ egyik leghatalmasabb történelmi tényezőjévé lett volna. De már azt igen is állítjuk, hogy az egyház midőn a különböző irányokkal és áramlatokkal folytatott harczaiban minden súlyt a szervezetre fektetett s a lényegét a külsősé-

¹ Dr. Luther Márton művei. Kiadta a Luther-társaság. Sajtó alá rendezte dr. Masznyik Endre, II. k., 122. s köv. I. Pozsony 1905.

I—III-at I. Kor. Magv. 1907. évf.

gekbe helyezte: akkor teljesen ellentétbe jött Jézusnak a vallásról adott fogalmával. Az egyház ugyan azonosította magát istenországával, de a nélkül, hogy annak a Jézus szerinti tartalmát megőrizte volna. Vallás és egyház két különböző fogalommal lett s a legtöbbször az utóbbi elnyelte az elsőt. A vallás belefűlladt a dogmai és hierarchiai rendszerek mélységes tengerébe. Az egyháznak nem az volt többé célja, hogy istenországát megvalósítsa, hogy a vallásos és erkölcsös életet előmozdítsa, hanem minden eszközzel a saját hatalmi érdekeit támogatta. Számító körültekintéssel és okos politikával a vallásos életnek minden megnyilatkozását a saját céljai szolgálatába állította. Így lett az egyház egy gyönyörűen összeállított hatalmi szervezetté.

Hogy a hierarchia miképpen fonta be az egyes népeket és nemzeteket, hogy a törvényesség színe alatt miképpen zsarolja ki azoknak jóhiszeműségét: ezeket világította meg Luther „A német nemzet keresztyén nemességéhez“ írott nagy művében, midőn lerombolta azt a hármast, melyet a pápaság maga körül vont. De ez még nem minden. Az anyagi veszteség is érzékenyen sújt, de kétszeres fájdalmat okoz az, ha lelkünkben vallunk kárt. És az egyház nem elégedett meg azzal, hogy külsőleg leigázta a népeket, hanem a lelkeket is bilinesekbe verte. Ebből a célból elvette tőlünk az üdvözülés jogát és kötelességét. Magát közbenjárónak tolt fel úgy, hogy az ő közvetítése nélkül senki se juthasson az üdvösség ígért-földjére. Az ember maga magára nézve semmivé lett. Testestől-lelkestől az egyház gyámkodása alatt állott. Hogy annál súlyosabb legyen a bilincs: az egyház kitalálta s egyben magának lefoglalta az úgynevezett üdveszközöket. Ezekkel pedig mind-megannyi hatalmas lánczczal úgy kötötték a lelkeket az egyházhoz. Ez volt az egyház babyloni fogsága.

Úgy látszik, hogy Luther a lelkekkel való emez üzérkedést, az üdveszközökkel való eme szertelenkedést tartotta a legveszélyesebbnek, a mely ellen Kálvin is a legelkeseredettebb harczot folytatta. Ezért a mikor ez ellen emeli fel tiltó szavát, akkor a legnagyobb theologiai készültséget és a legelszántabb vitázó erőt árulja el irásában. Nem szórja a haragnak mérges nyilait, nem tiporja el az ellenfelet, a mint Kálvin tette, hanem felvilágosít, oktat, meggyőz a tudomány, az ész és a szentírás

fegyvercivel. Rágyújt hát arra a dalra, melyre nézve ígéretet tett előbbi iratában, midőn így szólt: „Tudok én még más nótát Rómáról és hadáról. Ha viszket a fülük, hát elénekelem azt is nekik s még harsányabb hangon“. Ez ígéretét váltotta be Luther, midőn 1520 oct. 6.-án „Az egyház babyloni fogságáról“ írott művét nyilvánosságra bocsátotta. A mű hatása nagy volt. Nem csak a theologusok keltek ki ellene, de még VIII. Henrik angol királyt is föllépésre készítette. Nem is ok nélkül, mert ezzel az egyház legfájóbb részére tappintott s legkényesebb kérdéseit tárgyalta merész nyíltsággal, de keresztényi szeretettel, a mint ez kitűnik a mű tartalmából.

Alig van a keresztény cultusnak alkotó része, a mely annyi viszálynak, elszánt küzdelemnek, félreértésnek és visszaélésnek lett volna a forrásává, mint éppen az Urvaesora. Ebből a Jézus halálára emlékeztető egyszerű szertartásból a százévek folyamán olyan különös mysterium alakult ki, melyet sem a szentírás tanításával, sem a józanész tanácsával összeegyeztetni nem lehet. A hálás és kegyeletes emlék az egyházi érdek befolyása következtében hatalmas bilincsesé lett a lelkek leigázására. Ezért Luther említett művében első sorban az Urvaesorával történt visszaéléseket világosítja meg s ezt a szertartást, vagy a mint ő nevezi, szentséget a lehetőleg evangéliumi alapra helyezni igyekszik.

Az Urvaesorával történt első visszaélés az *egy szín alatt való kiszolgáltatás*. Luther ez ellen egyfelől az ész, másfelől a szentírás fegyverével érvel. Hivatkozik a synoptikus evangéliumokra, a melyek egybehangzón állítják, hogy Jézus kenyeret és bort adott a tanítványoknak. Ugyanezt cselekedte Pál apostol is. Ugyancsak az evangéliumok nem csupán a kenyérről mondják: „egyetek ebből mindnyájan“, hanem a pohárról is így szólnak: „igyatok ebből mindnyájan“. Ha tehát Jézus és az apostolok egybehangzón a két szín alatt való kiszolgáltatást tanítják, akkor miféle alapja van az egy színben való kiszolgáltatásnak? Ha pedig a teljes szentség csak a papoknak szolgáltatott ki és azoknak van rendelve: akkor miért adnak a laikusoknak egy szint is? Hiszen ha a Jézus ezt nem rendelte, akkor valóságos szentségtörés. Mivel lehet igazolni azt az állítást is, hogy az egyház belátására bizandó a kiszolgáltatás módja? Hiszen ha itt szabadkezet engedünk az egyháznak s

elismerjük azt a jogát, hogy az egyik színt megvonhatja a laikusoktól: ugyanazon logikával megengedhetjük azt is, hogy pl. a kereszteleés és gyónás egy részét is elvonja a hívektől. Éppen ezért, ha a két szín együttes élvezete alkotja a teljes szentséget, a mit senki sem von kétségbe: akkor a laikusoknak megcsontítva adott szentség nem az igazi szentség. Az egyház pedig a milyen jogon megvonja a bor színét, éppen olyan jogon megvonhatja a kenyér színét is. Hiába kárhozzátja azért az egyház a husszítákat, mert ezek a szentírás alapján állanak; de az egyház azzal teljesen ellentétes gyakorlatot űz. De tovább menve még a hagyomány sincs mellette. Hiszen úgy Cyprián, mint Szt. Donatus bizonyosságot tesz e mellett, hogy szokás volt a gyülekezetekben az Urvaországát mind a két szín alatt kiszolgáltatni.

Mi az alapja tehát az egyszín alatt való kiszolgáltatásnak? Luther szerint nem egyéb, mint a római zsarnokság, a mely ez által is ki akarta tüntetni a papságnak a laikusok fölötti előnyét és hatalmát. Ideje azért hogy a keresztényi szabadság valahára kivívja a maga jogait s mindenkinek belátására bizassék az Urvaországának élvezési módja. Ilyen erőteljesen és helyes logikával érvel Luther az Urvaországával való első visszaélés ellen.

E szentségnek másik fogsága az *átlényegülés tana*. E tan szerint az Urvaország alkotó részei: a kenyér és bor a papi áldás következtében lényegükben átváltoznak a Krisztus valóóságos testévé és vérévé s csupán a kenyér és a bor külszíne marad meg úgy, hogy ott a szem nem testet és vért, hanem kenyeret és bort lát. A „credo quia absurdum“ elve egyetlen dogmára sem alkalmazható inkább, mint erre. Mennél nagyobb képtelenséget foglal magában e tan: annál görcsösebben ragaszkodott hozzá az egyház. És ha valaki e tan fölött gondolkozni merészkedett s annak szörnyű ellentmondásaira rámutatott: nyomban kész volt az eretnekség bélyege s ennek nyomában a pápai átok. Luther jól ismerte e kérdés kényes voltát, de azért nagy bátorsággal kezd annak bonczolgatásához. „Képtelen“ és „új módi“ beszédnek nevezi azt, a mely a valóóságos kenyeret a kenyér „színének“ vagy „járulékanak“ nevezi. Nem is a szentírásból van merítve az a tudomány, hanem az Aristoteles bölcsészeteiből, a melyből még több hasonló képtelenséget

vettek át a scholastikus írók, a nélkül, hogy őt magát felfogták vagy megértették volna. Ezért Luther első sorban a saját fegyverüket fordítja ellenük, a midőn olyan éles dialektikával mutatja ki az aristotelesi alapon nyugvó egyházi logika szörnyüségait, a mely akármelyik scholastikus írónak dicsőségére válnék.

Miért is ragaszkodik az egyház az átlényegülés tanához? Azért, hogy a bálványimádás veszedelmét elkerülje s nehogy a kenyeret és a bort kezdjék imádni a hívek. Ez Luther szerint érthetetlen és nevetséges beszéd s ezt a megkülönböztetést a kenyér és annak járuléka között a laikusok soha meg nem teszik. Hiszen az átlényegülés tana szerint is nem a járulékokat imádják a hívek, hanem az azok alatt rejtőző Krisztust. Miért ne lehetne jelen a Krisztus éppen úgy a kenyérben és a borban, a mint jelen van ennek a járulékaiban? Ime az izzó vasban is két lényeg: a tűz és vas van jelen és pedig úgy, hogy mind a kettő a vas minden részecskéjében ott van. Miért ne lehetne a Krisztus „megdicsőült teste“ a kenyér lényegének minden részecskéjében? Luther szerint is sokkal okosabb a laikus osztály, mint a papság, mert az, ha nem érti az Aristoteles bölcsészetét, nem is bibelődik velé, hanem egyszerűen hiszi, hogy a Krisztus testét és vérének veszi az Urvacsorában, de hogy ezt mi foglalja magában, azzal nem törődik.

Nem csak az ész, de a szentírás is a valóságos kenyér és bor mellett teszen bizonyosságot. Mikor Jézus az Urvacsorát szerzette, így szólott: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem“, „igyatok ebből mindnyájan, ez az én vérem“. Jézusnak e szavai Luther szerint így értelmezendők: „ez a kenyér az én testem, ez a bor az én vérem“. Tehát az Urvacsorában valóságos kenyeret és bort veszünk, de ott van abban a Krisztus teste és vére. Luthernek e felfogása bár haladást jelent a hagyományos felfogással szemben, de sok van még benne olyan, a mi az ész kritikáját ki nem állja s a szentírás szellemének is ellene mond. Ez volt az az ütköző pont, mely a reformatiót két irányba terelte. Egyébként Luthert e felfogásában az ő sajátos christológiája is támogatta.

Az Urvacsora szentségének harmadik fogsága a *mise*. A kath. egyház a Jézus által az utolsó vacsorán szerzett áldozatot nevezi misének. Ez az összes istentiszteletnek a központja.

Ugyanazon ereje van, mint a keresztfán hozott áldozatnak. A kettő között az a különbség, hogy míg a mise vérnélküli, addig a kereszthalál véres áldozat. A mise által megnyerhetik a hívek bűneik bocsánatát, imáik biztos meghallgatását, ideiglenes áldásokat és örök jutalmat. Nemesak az élőkért, de a holtakért is fel lehet ajánlani a miseáldozatot. A mise hatékonysága a pap szándékától függ, vagyis annak gyümölcseit ő alkalmazza. A miseáldozatnak a bemutatása vagy meghallgatása minden cselekedetek között a legértékesebb s már maga a részvétel üdvösséges cselekedet. Ezek után nem csodálkozhatunk, ha az egyház határtalan szívóssággal ragaszkodott és ragaszkodik hozzá, mert az nagy szolgálatokat tett a hierarchia érdekeinek. Maguk a kath. írók is így nyilatkoznak róla: „A hány csepp van a tengerben, a hány fénysugár a napban, a hány csillag az égen, a hány virág a földön: oly sok titok van a szent miseáldozatban.¹ Azonban szerintük ez a titokzatosság a szentség fő érdeme, mert ez hajt olyan dús jövedelmet az egyház részére.

A reformatorok, úgy Luther, mint Kálvin, tehetségeik legjavát vitték a mise elleni küzdelembe s különösen az utóbbi haragjának és bosszuságának a villámaait is reáuditja. Luther szerint a misével való visszaélés ezer más visszaélés forrásává lett. A mise nem egyébre való, mint hogy a papoknak jövedelmi forrásul szolgáljon. Ezért kellett azt a homály és titokzatosság palástjába burkolni. Éppen ezért, ha tisztán akarjuk fölfogni azt a szentséget, el kell távolítanunk mellőle minden külsőséget, minden fölösleges díszet, a mi idő folytán hozzátapadt s tisztán a jézusi alapra kell helyezkednünk.

Mikor és mely szavakkal szerzette hát Jézus a misét? Halála előtti este, mikor vevé a kenyeret, hálákat ada és megtöré azt és adá az ő tanítványainak, mondván: vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely ti érettetek adatik. És vevé a poharat, hálákat ada és adá nekik, mondván: igyatok ebből mindnyájan, ez a pohár az új szövetség az én véremben, mely ti érettetek és sokakért kiontatik bűnök bocsánatjára. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre“. Ez igék szerint a mise nem egyéb, mint a „bűnök bocsánatjának az ígérete, melyet Isten

¹ Spiragó Ferencz: Katholikus katekizmus. III. rész. 12. s köv. l.

tett nekünk és oly ígéret, mely az Isten fiának halálával peccéltetett meg“. Ha meggondoljuk azt a tekintélyt és fölényes tiszteletet, melyet a mise az egyházban kivivott; ha figyelembe vesszük Luthernek szerzetesi neveltetését: nem fogunk csodálkozni azon, hogy a misével nem tudott olyan könnyen szakítani s azt a szentírás tanítására tudja alapítani. Azonban opus operatum-féle hatóerőt nem tulajdonít neki, hanem nyíltan kimondja, hogy ahoz csak hittel járulhatunk. Üdvösségünket semmi más erő és hatalom elő nem mozdíthatja, csupán az a hit, melylyel Isten ígében és ígéretein csüngünk. Éppen ezért alig van veszedelmesebb tévelygés, mint az, mely a misétől a hitet elvonja s azt akarja elhíttetni, hogy általa mindent el lehet érni Istennél, sőt azt hirdeti, hogy vele még másokra is lehet hatni. Erre Luther azt mondja, hogy a mint más helyett senki pap nem lehet, feleséget nem vehet, az utolsó kenetben nem részesülhet: úgy a mise áldásait sem élvezheti. A mise nem jó cselekedet, melyet mi Istennek ajánlhatnánk, hanem kegyelmi ígéret, melynek csak hit által lehetünk részesei. A mise annál hatásosabb, mennél érthetőbb és tisztább. Éppen ezért minden nemzetnek a saját anyanyelvén kellene hirdetni. Ezek Luther főbb gondolatai a miséről. Nem eltörölni, hanem megtisztítani s fogságától megszabadítani akarta. Célja volt, hogy a szolgaság lánczát az üdvösség előmozdítójává tegye. Természetes, hogy Luther óta sokat tisztultak vallásos fogalmaink s mi ma a misét semmiféle alakjában el nem fogadjuk.

Második szentség a *keresztség*. Ennek a szentségnek a kis gyermekekre vonatkozó része érintetlenül maradt, mert azt a kapzsiság nem használhatta ki a saját czéljaira. Azonban a keresztség erejének ki kell hatnia az egész életre. És ebben a tekintetben már nem végezheti hivatását. Nem végezheti azért, mert kivülről az üdvözülésnek annyi más haszontalan módját eszelték ki, hogy azok mellett a keresztség teljesen elvesziti az életre kiható erejét. Mi is hát tulajdonképpen a keresztség? Luther szerint ez is egy „isteni ígéret“, mely az irás eme szavaiban jut kifejezésre: „A ki hiszen és megkeresztelkedik, idvezül“. A mint az Urvacsoránál, úgy a keresztségnél is a hit az első föltétel. Annyira nélkülözhetlen itt a hit, hogy e nélkül „a keresztség nem hogy használna, ellenkezőleg árt“. Hit által pedig a keresztség üdvösségünk legfőbb biztosítéka annyira,

hogy „egy megkeresztelt egyén, még ha akarná sem veszitheti el üdvösségét még a legnagyobb bűnök miatt sem, kivéven ha nem akarna hinni“.¹ Luther több alkalommal hangoztatja a hitnek mindeneket meggyőző erejét. A keresztségnek is az egyén hite akkora erőt ad, hogy azt semmiféle külsőséggel sem fokozni, sem eltörölni nem lehet. A „hitnek tulajdonított eme nagy erő mellett a külsőségeket olyan nagy szabadsággal tárgyalja Luther, a minőt még a fölvilágosult keresztények érthetetlen okokból manapság sem engednek meg magoknak. Különösen kiemeljük azt, hogy Luther egyáltalában nem ragaszkodik itt e hagyományos keresztelési formulához, nem kívánja, hogy a keresztelés az Atya, fiu és szent lélek nevében történjék. Nagy bibliai tudásával megelégszik azzal, ha a keresztelés az apostolok példája szerint csupán a „Jézus nevére“ vagy „nevében“ hajtatik végre. Csupán az a fődolog, hogy nem ember, hanem az Úr nevében végeztessék. Magának a szertartásnak semmi erőt nem lehet tulajdonítani, mindent egyedül a hitnek köszönhetünk. Valóban ideje volna már a nagy reformator nyomdokaiba lép-nünk s ama hagyományos, de ész- és szentírásellenes keresztelési formulát az evangéliumi kifejezéssel cserélnünk fel! De minket visszatart a fejlődés és igazság útján ama türelmetlenségből származó sötét fölfogás, mely a kereszténység lényegét három összefüggéstelen szónak az elősorolásába helyezi. E tekintetben már Luther megelőzött minket.

A fentiek után nagy kérdés az, hogy miként gondolkozunk *a kis gyermekek keresztségéről*, kik az isteni ígéretet meg nem értik s a keresztséghez szükséges hittel sem birhatnak. Ez a kérdés sok gondot okozott a reformatoroknak s ennek tárgyalásánál Luther sem szabadulhatott a hagyományos felfogás bilincseitől. Szerinte, ha a kis gyermeknek nincs hite, „segítségére jön a mások hite, t. i. azok hite, a kik keresztségre viszik“. Ezt a hitet az egyház imája közvetíti s így a kis gyermeket is megtisztítja s megújítja. Bár elismerjük, hogy a Luther álláspontján ennél jobb megfejtést alig lehetett volna találni, de a mi lelkünket ez semmiképpen nem elégíti ki, mert így a kis-gyermek keresztelést csak egy picziny hajszál választja el a katolikus opus operatum-féle cselekménytől.

¹ I. m. 171. l.

A *bűnbánatot* is még itt úgy tárgyalja Luther, mint harmadik szentséget, de már műve befejezésokor a hamis sacramentumok közé sorolja. Azért, mert nincsen látható külső jegye. Ez a szentség is úgy járt, mint az Urvaesora, t. i. eredetiségéből ki van vetköztetve s a kapzsiság pénzkereset forrásává változtatta. Maga a szentség nem is létezik már, mert a mint a többi, úgy ez is az isteni ígéretből és a mi hitünkéből áll, de éppen ezekről nem tud temmit az egyház. Sőt annyira ment, hogy e szentségnél egyenesen tagadja a hit szükségességét. Ha valaki mégis ezt tanítja, azt nyomban eretneknek bélyegezi.

Ennek a szentségnek három részét különbözteti meg az egyház, ú. m. a *töredelem*, *gyónás* és *elégtétel*. Mind a háromból kivesszett az, a mi jó s helyét az önkény és zsarnokság foglalta el.

A mi mindenek előtt a *töredelmet* illeti, azt érdemnek tekintették s nem gondoltak arra, hogy az tisztán a hitből származó cselekedet. A mint Luther kifejezi: „Nagy dolog a gyötrődő sziv és csakis oly hitből támad, a mely lángol az ígértől és az isteni fenyegetéstől, a mely Isten változhatatlan igazságára tekint, attól reszket, megretten és a lelkiismeretet összemorzsolja, újra felemeli és megvigasztalja, összemorzsoltan is megtartja úgy, hogy Isten fenyegetése a gyötrődés oka és az ígélet igazsága a vigasztalódás oka, ha hiszünk és e hittel az ember a bűnök bocsánatát megnyeri“.¹ Minden egyéb mellékes tehát, egyedül a hit a fő, mely után természetszerűen következik úgy a gyötrődés, mint a vigasztalás.

A *gyónást* magában véve Luther nem kárhoztatja. Sőt több helyet idéz a szentírásból, melyek a bűnök megvallását parancsolják. A titkos gyónást ugyan a szentírás nem rendeli, de azért azt is hasznosnak és szükségesnek itéli. Ez a gyötrődő léleknek egyedüli orvossága. A mint megkönnyebbül a sziv, ha bánatát kitarthatja a barát vagy testvér előtt: úgy a bűnös is vigasztalást talál Isten irgalmaóságában, ki az ő testvére által biztatólag szól hozzá. De az már kárhoztatandó a gyónásban, hogy azt „a pápák zsarnokságuk és pénznyuzásuk eszközévé tették“. Miként történhetett ez? Úgy, hogy a bűnöket osztályozták s azoknak egy részét a saját hatáskörükbe vonták, midőn megparancsolták, hogy azt csak az általuk kirendelt

¹ I. m. 197. l.

személynek lehet meggyónni. Ezzel szemben Luther a szentírás alapján bizonyítja be, hogy e tekintetben nincsen semmi különbség a bűnök között s mindenki jogositva van bármely bűnét annak gyónni meg, a kinek akarja. Ezzel a míg egyfelől közeledik az egyetemes papság gondolatához, másfelől az evangéliumi testvériség és szabadság elvét kiemeli abból a mélységes börtönből, melybe azt a dogmák és pápai bullák temették. Egyben pedig a gyónásnak jövedelmező esatornáját elzárja a pápa és püspökök előtt, hogy valódi kötelességeik teljesítésére annál több időt nyerjenek.

A bűnbánat harmadik részét: az *elégtételt* illetőleg már bőven kifejtette Luther a maga nézetét a 95. tételben s annak alapján mi is már ismertettük azt. Itt csupán néhány visszás helyzetre mutat rá, melyek a helytelen gyakorlatból önként következnek. E szentségnek ugyanis az volna a hivatása, hogy a lelkeket megnyugtassa. Így azonban lelkiismereti furdalást és belső nyugtalanságot okoz. Az volna a célja, hogy az Isten kegyelmében való hitet ápolja, így ellenben elnémitja azt. Az volna a célja, hogy az életet megjobbitsa, így azonban tétlenségre és haszontalan külsőségre szoktatja az embert. Végül e szentség gyakorlása által a bűnös még az elégtétel előtt föllodozást nyer, holott ennek a dolog természete és az ősegyház gyakorlata szerint is éppen ellenkezőleg kellene történnie.

Ezzel be is fejezhetnők a szentségek ismertetését, mivel a többit Luther már előre is elveti. Azonban nem elégszik meg azzal, hogy egyszerűen eldobja, azt is megmondja, miért? Lássuk hát ez ellenvetéseit is röviden.

A *bérmálás* szentsége a kézrátételből származott, melylyel Jézus a kisdedeket illette. Alapjában nem volna veszedelmes ez a gyakorlat, ha eredeti jelentőségét megőrizte volna. Azonban az egyházban csak arra szolgál, hogy a püspököknek legyen egy kényelmes tisztük, melyet nagyobb fáradság nélkül is gyakorolhatnak. Szentségnek semmi szín alatt nem nevezhető, mert hiányzik belőle az isteni ígéret, a mi minden sacramentumnak elengedhetlen kelléke. Ezek alapján Luther törli a szentségek sorából s csak mint egy egyházi szokást vagy ceremóniát, úgy fogadja el.

A *házasságból* is minden alap nélkül nem csak szentséget, hanem valóságos torzképet csináltak. A házasság szentség már

azért sem lehet, mert ebből is hiányzik az isteni ígéret és a szentség jegye. De a józan ész is ellene beszél. Hiszen a házasság a világ kezdete óta létezik. Miért volna csupán a keresztény házasság szentség? Hisz a tapasztalat igazolja, hogy akárhányszor a keresztények között még több istentelen házasság fordul elő, mint a pogányoknál. Bizony nagyfoku elfogultság kell oda, hogy az egyházon kívül mindent megvessünk s lenézzünk.

Mi módon is lett a házasság szentség az egyházban? Merő tudatlanságból, mondja Luther. Nem ismerték a sacramentum szónak különböző jelentését. Ugyanis ez a szó nem mindig a közönségesen használt értelemben fordul elő, hanem akárhányszor „titkot“ jelent s a görög szövegben „mysterium“ szóval van kifejezve. Így a szentírásnak eme kifejezését: „Lesznek ketten egy testté s ez felette nagy sacramentum“ a házasságra vonatkoztatták s a sacramentum szót „szentség“-re s nem igazi értelme szerint „titok“-ra fordították. E tévedés szülte a házasság szentségét. Holott a fenti kifejezés — a mint ezt Luther részletesen kifejti — nem is a házasságra, hanem a Krisztus és az anyaszentegyház egységére vonatkozik. Ilyen magyarázat mellett, a szentségek számát a végletekig lehetne vinni. Így esalta meg őket — mondja Luther — a saját tudatlanságuk. De ez még nem volna nagy veszedelem. Azonban a házassággal kapcsolatosan olyan törvényeket állapítottak meg, a melyek nem csak a szentírással, hanem az emberi szabadsággal is teljesen ellenkeznek. Éppen a szabadság szempontjából itéli el Luther ama törvények nagy részét. Így a házassági akadályok közül el nem fogadható az úgynevezett „lelki rokonság“ akadály, mely megtiltja olyan személyek között a házasságot, a kik valamely szentség útján szellemi kapcsolatban vannak. Ugyancsak kárhóztatja a kánonjog amaz intézkedését is, mely a vegyes házasságokat tiltja. Sőt tovább megy Luther s még a házasságtörést sem ismeri el házassági akadálnak, a mire nézve hivatkozik Dávidnak Betsábéval kötött házasságára. Merő koholmánynak s szentírással ellentétben tartja Luther a „felavatás“ akadályát is, mely szerint a papi rend tagjai nem köthetnek házasságot, sőt a felavatás a már megkötött házasságot is felbontja. Az elválásnak már nagy ellensége s azt csupán a házasságtörés esetében engedi meg. Azonban az elvált szemé-

lyeknek meghagyja azt a jogot, hogy azután ismét házasságra lépjenek. Luther e fejtegetéseiben az emberi szabadságot mindennél többre becsüli s azt csupán az Isten igéje korlátozhatja.

A *papi rend* vagy *felszentelés* szintén a pópás egyház találmánya. Szentségnek nem tekinthető, mert a kegyelemnek semmiféle igérete nincsen hozzákötve. A szentírás sem tud róla semmit. Az egyház pedig semmit sem rendelhet az Isten igéjén kívül vagy az ellen, mert „az elérhetetlen magasságban van az egyház felett“. Ennélfogva az egyház szentséget nem szerezhet. Hiába hivatkoznak a legtekintélyesebb egyházi írókra is, mert írásuknak a bibliával szemben minden ereje elvész. Vagy talán éppen a szentírásra támaszkodnak? S mit hoznak fel abból erősségül a papszentelés mellett? Jézusnak az utolsó vacsorán a tanítványokhoz intézett eme szavait: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre“. Azt állítják, hogy Jézus e szavakkal őket papokká szentelte. De ez Luther szerint nagyon ferde írásmagyarázat. E szavakban semmi ígértet nincs, hanem egy egyszerű meghagyás. Ilyennek pedig szentséget nem lehet szerezni.

De hát mi czélja is van ennek a szentségnek? Semmi egyéb, — mondja Luther — minthogy a papok és laikusok között egy elválasztó határvonalat alkosson s a papi zsarnokságnak egy eszköze legyen. Pedig a keresztények között semmi különbség nincsen. A ki megkeresztelkedett, az mind pap. A hivatásos papokra csupán az igel hirdetés van bízva. Más joguk és hatalmuk nincsen, mint a mit a hivektől kaptak. A felszentelés senkit pappá nem teszen. Éppen ezért Luther a következő erőteljes tanácsal fordul az ifjúsághoz: „Meneküljétek ti ifjak és ne engedjétek, hogy e szentséggel felavassanak titeket, csakis az esetben, ha vagy prédikálni akartok, vagy ha hiszitek, hogy a felszentelés e szentsége a laikusoknál jobbakká nem teszen titeket. Mert az órás imaolvasás semmi. Végre is a miseáldozás nem egyéb, mint a szentség élvezése. Mi van hát bennetek, a mi nem volna meg bármely laikusban? A körülnyírott fej és ruházat? Nyomorult papság az, mely nyiretből és ruházatból áll!“¹

Az *utolsó kenet* szentségének igazolása végett Jakab apostol

¹ I. m. 225. l.

levelére szoktak hivatkozni, melyben ez áll: „Beteg-e valaki ti köztetek? hívassa az egyházi szolgálókat és imádkozzanak érte, megkenvén őt olajjal az Urnak nevében. És a hitből származó imádság megtartja a beteget és felsegíti őt az Ur! és ha bűnt cselekedett, megbocsáttatik neki!“ E szavakban meg vannak a szentség kellékei, t. i. az ígéret és a külső jegy. De Luther tagadja, hogy ez a levél az apostoltól származott volna. Sőt ha ő írta, akkor nem biztos alap ez, mert a Krisztuson kívül senkinek nincs joga szentséget szerezni. Különb is az utolsó kenet szentsége ellentétben is van a fenti igékkel. Azokban egy szó sincs arról, hogy a szentség csak a haldoklóknak nyújtandó, a mint ezt gyakorolni szokták. És az apostol korántsem akarta, hogy „utolsó“ legyen. Ellenkezőleg azért javasolja a kenést és imát, hogy a beteg meggyógyuljon. Ha valóban sacramentum szerző igék volnának ezek, akkor a bennük foglalt ígéretnek mindig teljesülnie kellene. Úgy, de ez nagyon ritkán teljesül, s ha teljesül, akkor már nem lesz az utolsó. Hogy magyarázza hát Luther az apostol szavait? Úgy, hogy az egyházi szolgálók — lehetnek ezek presbýterek is — többen menjenek a beteg ágyához és együttesen imádkozzanak, mert így a hit és szeretet egyesülve csodálatos dolgot művelhet.

Ez főbb vonásokban Luthernek második nagy reformatori irata. Ebben lép a maga teljes erejében előtérbe a reformator, ki az ó-bort új tömlőbe tölti s a lelkeket a több százados hagyomány és papi zsarnokság börtönéből világosságra vezeti. Minden szava a szabadság határtalan szeretetéről és a szentírás ismeretéről tanuskodik. Nemcsak élénk színekkel rajzolja az egyház babyloni fogságának nyomoruságait, hanem a kivezető utakat is megmutatja. Nem hiába mondotta Luther kortársa: Bugenhagen, e mű olvasása után: „Az egész világ vak és sötétségben ül, csak ez az egyetlen férfi látja, mi az igazság“.

VÁRI ALBERT.

Mária Therézia egyházpolitikája és annak következményei az unitárius egyházban.

III. Károly egyházpolitikáját leánya, Mária Therézia tovább folytatta. A protestánsok megsemmisítését az apa megkezdette és leánya be is akarta fejezni. A hagyományos ósdi szellem, vallási türelmetlenség épp olyan tulajdonságok a Mária T. gondolkodásában, mint a III. Károlyéban. — Mindketten teljesen spanyol hatás alatt állanak. Áthozták a spanyol inquisitio sötét szellemét, mely a lelkiismereti szabadság ellen éppen olyan irtó háborút szeretett volna kezdeni a Duna és Maros vidékén, mint a Mauzanáres és a Tájó partjain. A tulságig vitt katolikus szempont, a nagyhatalmi viszketegség, vagy a mint egy német író igen találóan mondja: „ki nem elégíthető torkosság” családi politikájuknak alkotó eleme. A Habsburg-ház fenhatósága alatt álló országok, nemzetek megtartása és azoknak katolikusossá tétele főczéljuk. A királyné trónra lépését a katolikusok nagy örömmel fogadták, míg a protestánsok tőle sem vártak többet, mint apjától, kiről azt jegyzi meg Cserey Mihály, hogy „ebben a császárban minden virtus megvagyon, csak szintén mivel már tiz esztendőttől fogva Hispániában neveltetett, azoknak baromi zélusokat és a reformata religio ellen való gyűlölséget felette imbibálta és a jezsuiták tanácsán jár, a honnan, hanem ha Isten csodálatos gondviseléséből akadályt vet elejekben, nem remélhetünk egyebet persekuciónál“.¹

I.

Mária Therézia családi élete világosságot vet egyházpolitikájára. Ez a nyitja az ő álláspontjának. Családjában mindent a saját érdeke szerint intézett. Férje, a szép, déleczeg, megnyerő modorú lotharingiai Ferencz megengedte, hogy érvényesítse magát mindenütt, — mint mondja — „nem is számítja magát az udvarhoz: az csak a császárnéből és gyermekeiből áll“.² Gyermekeihez való viszonyában megnyilatkozik egész

¹ Cserey Mihály *Históriája. Újabb nemzeti könyvtár* 463—64. II.

² Marczali Henrik. *Mária Therézia* 170. I.